

ISSN 0350–185X

UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

КЊ. LXXV, СВ. 2

Уређивачки одбор:

*др Јасна Влајић-Појовић, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова,
др Владан Јовановић, др Александар Лома, др Алина Маслова,
др Софија Милорадовић, др Мирослав Николић, др Слободан Павловић,
др Предраг Пијер, др Слободан Реметић, др Јелица Сијојановић,
др Срејто Танасић, др Зузана Тојолињска, др Анајолиј Турилов,
др Викџор Фридман*

Главни уредник
Рајна Драгићевић

БЕОГРАД
2019

Српска славистиџика (колективна монографија). Љиљана Бајић (гл. и одг. ур.). Том I (Језик) – II (Књижевност, култура, фолклор. Питања славистике). Београд: Савез славистичких друштава Србије, 2018, 427 стр. (I) и 494 стр. (II)

Колективна монографија у два тома под насловом *Српска славистиџика* представља зборник радова чланова српске делегације који су на XVI међународном конгресу слависта били представљени као секцијски реферати из области лингвистике, књижевности, културе, фолклора и славистике.¹ Одржавање XVI међународног конгреса слависта у Београду била је велика част за српску лингвистику, која се на достојан начин представила светској славистици – поред секцијских излагања, научни садржаји представљани су и у оквиру тематских блокова, округлих столова о одабраној теми, преко излагања у оквиру заседања комисија при МКС-у, изложбама, предавањима, презентацијама, представљањем научних публикација итд. За домаћу славистику овај догађај имао је и наглашену моралну димензију, јер су генерације српских слависта стремиле ка овом циљу – да се највећи скуп слависта одржи у Београду, граду којем је далеке 1934. године поверено да буде домаћин Конгресу слависта 1939. године. Нажалост, због ратне опасности која се надвила над Европом, Конгрес у Београду био је отказан упркос чињеници да су у време доношења тешке и драматичне одлуке све припреме биле обављене. Тај циљ да Београд поново буде изабран за домаћина одржавања конгреса слависта напoкон је постигнут после успешно одржаног XV конгреса слависта у Минску, где је „духовна заједница“ Конгреса Београду предала у руке достојанство домаћина наредног окупљања слависта. Тако се XVI међународни конгрес слависта одржао у Београду од 20. до 27. августа 2018. године, у организацији Међународног комитета слависта и Савеза славистичких друштава Србије, док су његови суорганизатори били Филолошки факултет Универзитета у Београду и Српска академија наука и уметности. На конгресу је било око 1000 учесника.

¹ Реферати српских представника који су били изложени на тематским блоковима и округлим столовима објавиће се у другим публикацијама, које излазе у Европи и шире.

Посматрано из угла значајних историјских догађаја који су битно утицали на судбину словенских народа, година одржавања Конгреса у Београду, 2018, пала је на 100-годишњицу од завршетка Првог светског рата и стварања самосталних словенских држава на темељима некадашњег Аустријског и Руског царства. Управо после ослобођења словенских народа и процвата њихове културне и језичке еманципације дошло је до наглог развоја славистике, услед чега се јавила потреба за чвршћим повезивањем слависта. Тако је у част Јозефа Добровског, у Прагу 1929. године одржан Први међународни конгрес слависта, где је и основан Међународни славистички покрет. После неодржаног Трећег конгреса слависта у Београду, чије су све претходне припреме биле обављене и материјали уредно одштампани, одржало се до 2013. године укупно још 12 конгреса, док се, коначно, Београду поново, после осам деценија, није пружила прилика да буде домаћин сада XVI међународног конгреса слависта.

Објављивање колективне монографије секцијских реферата под насловом *Српска славистика* јесте новина у српској славистици, будући да су се раније реферати домаћих учесника са конгреса објављивали у референтним домаћим часописима, а не обједињено у посебно приређеним издањима. У првој књизи монографије објављени су радови из лингвистике, у којима су обухваћена бројна питања у областима савремене србистике и славистике, разматрана како са синхроног тако и са дијахроног становишта. Уредници прве књиге су проф. др Рајна Драгићевић и проф. др Вељко Брборић.

Књигу отвара рад академика Предрага Пипера под насловом „О српској лингвистичкој славистици друге половине XX века“ (7–36). Реч је о веома драгоценом раду за српску лингвистику јер је у њему садржан сумарни преглед њеног развоја, уз оцену о томе шта је у њој досад урађено и које место српска лингвистика заузима у славистичком и ширем лингвистичком контексту. Српску лингвистичку славистику у другој половини XX века аутор види као период „којим је у великој мери одређено савремено стање српске лингвистичке славистике и који се на позадини рељефа историје науке по неколико критеријума јасно издваја како од претходног периода српске лингвистичке славистике прве половине XX века, тако, мада мање изразито, и од српске лингвистичке славистике почетка XXI века, а и од паралелног развоја науке о словенским језицима у другим земљама и научним срединама“ (8). Посматрајући српску лингвистику на ширем плану славистике и, још шире, светске лингвистике, аутор је у изнео више вредних закључака, међу којима ћемо споменути неке.

У погледу развоја српске лингвистике, аутор констатује да је, слично другим европским националним филологијама, српска филологија

стара око два века. Издвајајући научнике чији је допринос посебно наглашен у погледу разноврсности и обима научног рада, као и утицаја њиховог научног наслеђа на даљи ток развоја домаће лингвистике, аутор двовековни развој српске лингвистике дели на неколико раздобља. Прва половина XIX века и почетак друге половине представљају *вуковски њериод*, у којем централно место заузима реформа српског књижевног језика, коју је спровео Вук Караџић, разуме се, не сâм, него са ослоном на доприносе многих својих претходника и савременика. Друга половина XIX века јесте *даничићевски њериод* у развоју српске филологије, и уже науке о српском језику, која је била превасходно обележена трудом најистакнутијег настављача реформе српског књижевног језика Ђуре Даничића. *Белићевски* период пада на прву половину XIX века, када се у науци о српском језику и српској лингвистичкој славистици у целини уочљиво издвајала фигура Александра Белића, научника разгранатог и обимног опуса, једног од истакнутих европских слависта свога времена. Најистакнутији печат српској лингвистичкој славистици друге половине XX века дали су Павле и Милка Ивић, због чега том раздобљу развоја српске лингвистичке славистике најпре припада назив *ивићевског* периода, обележеног највише њиховим теоријско-методолошким доприносима, проблемски врло разуђеним истраживањима, модерном лингвистичком школом коју су основали у Новом Саду и научним угледом који су стекли не само у европским лингвистичким круговима него и у даљим научним срединама, од Сједињених Америчких Држава до Јапана. Њихово наслеђе, сматра аутор, развија се и даје плодове и у првим деценијама XXI века у различитим областима науке о српском језику и лингвистичке теорије.

Аутор се у раду критички осврнуо на употребу писма оцењујући као парадокс чињеницу да је ћирилица, „иако службено писмо српског језика, у језичкој стварности озбиљно угрожено, а српскохрватска латиница, иако није службено писмо, у реалности је у Србији изразито доминантно“ (11). У детаљно изнетом сумарном прегледу развоја српске лингвистике није се могао заобићи проблем разградње српско-хрватске књижевнојезичке заједнице. Аутор каже да је питањима новије историје српског књижевног језика, употребе глотонима српски, српскохрватски, хрватски, као и социолингвистичким аспектима употребе ћирилице и латинице био „посвећен велики део лингвистичке продукције у Србији, али и у другим републикама, данас, државама, у којима се тај језик говори“, што је за последицу имало заостајање у другим лингвистичким областима и дисциплинама. Закупљеност лингвиста социолингвистичким питањима разградње српско-хрватске језичке заједнице „знатном делу лингвиста“ одвлачила је „пажњу и снагу од интензивнијег бављења неким другим научно актуелним питањима науке о српском језику“ (11).

За разлику од рада академика П. Пипера, који уједно представља текст пленарног предавања на отварању Конгреса, и у којем је у целини дат осврт на српску лингвистику друге половине 20. века, укључујући корене њеног развоја и перспективу савременог стања, у осталим радовима колективне монографије аутори су се трудили да осветле граматичке и семантичке проблеме у српском језику у оквиру ужих или ширих тема. Обрађиване су теме из разних лингвистичких области на синхроним и дијахроним плану – морфологије, синтаксе, творбе речи, лексикологије, стилистике, правописа, историје српског језика, дијалектологије и других лингвистичких дисциплина.

Морфолошким питањима посвећена су два рада, у којима се језички материјал сагледава из угла дијахроније. У коауторском раду Гордане Јовановић и Мирослава Вукелића „О партиципу у српкословенском спису *О осам врста речи*“ (117–123) аутори говоре о партиципу као језичком феномену, прилажући и превод одговарајућег одељка о њему у поменутом спису. Аутори су користили текст о партиципу који се налази у српкословенском Гилфердинговом рукопису, као и у каснијим руским рукописима које је објавио В. Јагић. Партиципима као врстом речи у историјском књижевнојезичком развоју српског језика посвећен је и рад Марине Курешевић, који носи наслов „Активни партиципи у средњем стилу српске средњовековне писмености: могућ правац развоја српског књижевног језика“ (173–188). Употреба активних партиципа описивана је са морфосинтаксичког, комуникативног и стилског аспекта. Одступања од нормe српкословенског језика сагледана су у светлу процеса који су се дешавали у вернакуларној бази (адвербијализација партиципа и њихово претварање у сентенцијалне форме), а део су општег типолошког преображаја језика од номиналног ка вербалном типу.

Из области синтаксе у зборнику су представљени радови који језичком проблему приступају са синхроним и са дијахроним становишта. У раду Миливоја Алановића под насловом „Утицај лексичке селекције на значењску структуру конструкције“ (37–48) указано је на два феномена у изградњи реченице и њене семантике: а) функционалну употребу речи – како финитног глагола тако и лексичких јединица на позицији глаголских аргумената (*ући* у разговор, *месито* сусрета слависта) и б) појављивање пропозиционог предиката и његових аргумената на зависним синтагматским позицијама (тема *разговора учесника*). Аутор, поред осталог, закључује да полисемија и метафоризација граматичких израза доказују у којој је мери адекватна лексичка селекција одговорна за значењску интерпретацију реченице, као и њених појединачних делова. О модалном глаголу *бити* бави се рад Милоша Ковачевића „Глагол бити као модални глагол у саставу сложеног глаголског предиката“ (141–157). У раду су издвојени и са структурног (граматичког) и семан-

тичког становишта описани сви и персонални и имперсонални модели реченица са сложеним глаголским предикатом састављеним од модалног глагола бити и допунског инфинитива (не)заменењивог конструкцијом да + презент. Анализа је показала да су „само дјелимично тачне оцјене да су конструкције овога типа ријетке и нетипичне у савременом српском књижевном језику. Што је лексичка слобода употребе глагола у инфинитиву или конструкцији да + презент уз модални глагол *бити* већа, то је и честоћа и типичност те конструкције у савременом српском језику већа, и обрнуто“ (154). Такође, „све конструкције са овим типом сложеног глаголског предиката изразито су афективне, па није ни чудо да се сусрећу готово искључиво у књижевноумјетничком, разговорном и публицистичком стилу књижевног језика“ (155). У раду Јасмине Московљевић Поповић „Корелативне конструкције у савременом српском језику“ (229–244) анализирана су структурна својства корелативних конструкција у савременом српском језику с циљем да се издвоје параметри од значаја за њихов опис и теоријско одређење. На основу изложене грађе, њеног описа и анализе, у раду је указано на посебно место подсистема реченица с корелативном конструкцијом у систему зависносложених реченичних структура. Ауторка примећује „да је могуће говорити о једном паралелном систему реализације хипотактичких структура који се у неким тачкама приближава и изједначаје са системом зависних реченица без корелације (Ако не слушаш, онда не вреди да ти причам : Ако не слушаш, не вреди да ти причам), у неким је знатно удаљен од њега и функционише као паралелна структурна варијанта (Што стално касниш, због тога се љутим // Љутим се због тога што стално касниш : Љутим се јер стално касниш), а у неким се стапа с њим (у свим оним реченичним типовима у којима је употреба корелативне речи или израза облигаторна)“ (241). Рад Људмиле Поповић „О пассиве плусквамперфекта в сербском и других славјанских језицима“ (285–302) бави се анализом плусквамперфекта у савременим словенским језицима, анализирају се темпоралне и друге функције тог облика. Ауторка примећује појаву конкурентних помоћних глагола у саставу плусквамперфекта пасивне дијатезе и формулише хипотезу о првобитној њиховој специјализацији, која је подразумевала коришћење имперфекта копуле уз резултативни плусквамперфекат, а аориста уз акционални. У раду Срета Танасића „Безличне партиципске реченице у српском језику“ (407–423) представљен је један тип безличних реченица у српском језику, који у српској научној литератури досад није посебно обрађиван. У питању су једночлане реченице, без субјекта, код којих се предикат образује помоћу трпног придева, и то у безличном облику (нпр. На њега је *љубавано* са прозора, *Давно је речено* да слободу није довољно стећи). Поред осталог, аутор у раду закључује да се безличне партиципске реченице разликују по битним својствима од пасивних партиципских

реченица, иако се њихов предикат образује такође с трпним придевом. Безличне партиципске реченице имају обезличен предикат, блокирана им је позиција субјекта, а образују се од непрелазних и прелазних глагола. У раду Исидоре Бјелаковић „Лексичка спојивост у књижевном језику Срба прве половине 19. века“ (49–60) анализирана је лексичка спојивост појединих лексема (нпр. Сунце, војна итд.) у језику српских аутора прве половине 19. века, као што су именичко-глаголске и придевско-именичке везе (Сунце Земљу осветљава, жестоко Сунце; беснила војна, страшна војна итд.) с циљем да се утврди у којој мери лексичка семантика посматраних лексема и жанр утичу на природу структуре везе у коју анализирани форми ступају. У раду Јасмине Грковић Мејџор, који носи наслов „Развој клаузалне допуне когнитивних предиката у српском језику“ (89–106), истраживан је развој клаузалне допуне когнитивних предиката у српском језику на материјалу из историје српског језика (повеље, писма, летописи, законици и др.) па све до савремених дијалеката. У циљу представљања прасловенског наслеђа, у раду је најпре дат преглед стратегија комплементације у старословенском језику, а потом је анализирана еволуција старосрпског система, који је из изворне партаксе градио допуне уведене везницима *jep(e)*, *da* и др. Испитивани су узроци и механизми развоја допунске клаузе, однос инхерентних и ареалних фактора у овом процесу, утицај семантике предиката на његово темпо, однос когнитивних према неким другим семантичким класама предиката, те типолошка и дијатопијска варијација типова допунске клаузе у дијахроној и синхроној перспективи. У раду Владимира Поломца „Слагање негација у српкословенском језику са аспекта функционалног раслојавања“ (269–283) на корпусу споменика српкословенског језика различитих жанрова истражује се дистрибуција конкурентних конструкција за исказивање слагања негација наслеђених из старословенског канона. Истраживање спроведено у овом раду потврдило је полазну хипотезу по којој конструкција NegQ + NegV представља књишку категорију (највероватније грецизам) карактеристичну за српкословенски језик вишег стила.

Анализа односа народне и књижевне лексике предмет је рада Виктора Савића „Однос између народне и књижевне лексике у типичу архиепископа Никодима“ (357–372). У раду се посебно истиче место грецизама, чија фонетска разноликост сведочи о живом контакту преводиоца и његове средине с грчким језиком, а не само с непосредним предлошком. Поред типично књижевних лексичких јединица, неологизама и калкова, анализом се уочава наслеђена старија лексика, заједничка за црквенословенски и народни језик (од старословенског до млађег редакцијског слоја), те народна лексика, уз посрбе, углавном везане за књижевни контекст. Анализа је указала на произвољност у избору лексичких средстава

између књижевних или некњижевних форми. Ово је, сматра аутор, битна одлика језичког израза карактеристичног за српске типике, још од првог међу њима, Савина Хиландарског типика.

Српска дијалектологија заступљена је у двама радовима. Слободан Реметић у раду „Српски дијалекатски комплекс у светлу миграционих струјања (лингвистички и социолингвистички аспект)“ (327–344) говори о упливу сеоба у формирању данашњег српског дијалекатског мозаика. Исељавање српског живља у крајеве далеко од матичне, завичајне области на својствен начин чува старије језичко стање из времена сеоба, златни грумен података значајан за историјску дијалектологију и историју српског језика уопште. Поред осталог, у раду је закључено да миграције носе одговорност и за појаву нових дијалекатских и говорних типова, као што је западносрбијанска икавштина, настала на бази погрешне перцепције једног вокала у говору стариначког живља (дошљаци су незамењен глас *jaīī* заменили гласом *u*). Дијалекатској синтакси припада рад Софије Милорадовић, који носи наслов „Ареална граматикализација предлога *од* у српским народним говорима (на примерима из призренско-тимочких и косовско-ресавских говора)“ (213–228). У њему је осветљен статус предлога *ОД*, који је у призренско-тимочким и косовско-ресавским говорима подвргнут процесу граматикализације (*/десемантизације*), што је потврђено бројним примерима из ових српских народних говора, при чему је његов статус сагледан у ширем општебалканском језичком контексту и на фону конвергентних процеса запажених у оквирима балканског језичког савеза.

Теме из семантике и лексикологије обрађене су у трима радовима у којима се запажа различитост у приступу и употреби метода у тим истраживањима. Примена метода и појмовно-терминолошког рада концептуалне лингвистике присутни су у раду Драгане Вељковић Станковић „О (само)поимању и именовању човека као неживог ентитета у српском књижевном језику“ (75–88), у којем је разматран „развој антроподирективних фигуративних значења адјективних реилексема којима се именују својства неживих ентитета“: човека-објекта, као што су мек човек, тврд човек, чврст човек, крут човек, оштар човек, туп човек, широк човек, тесан човек, дубок човек, плитак човек итд. У раду су употребљени новији и још увек нераспрострањени термини у домаћој лексикологији, као што су реилексема, зоолексема, фитолексема, реификација, реификат, реификацијска метафора, колективни селф итд. Семантичким когнитивистичким истраживањима припада рад Душке Кликовац „О систему заменичких прилога за место у српском језику: прилог *īамо*“ (125–140). У раду се анализира егзофоричка и анафоричка употреба прилога *īамо* и његова употреба као корелатива месних клауза. У раду су анализирани и односи прилога *īамо* према прилозима *онде* и *онамо*, и према при-

логу *иу* с којим типично улази у опозицију, али с којим је у одређеним контекстима и еквивалентан. У раду Радоја Симића „Једнина општинских (заједничких) именица са значењем мноштва у српском језику“ (373–380) аутор анализира случајеве када се метонимијом мноштво приказује једнинским облицима општинских или заједничких именица (нпр. Ето их [Италијана] из вароши пљева и *мрав!*, Ишле су две жене *са марамом на глави*), сматрајући да тај поступак по правилу има улогу стилског активирања и потенцирања израза.

Лексикографској проблематици посвећен је коауторски рад Снежане Петровић и Марије Вучковић, који носи наслов „Етимолошки речници српског језика – од концепције ка методологији“ (245–258). У раду су на основу поређења двају етимолошких речника српског језика – вишестомног Етимолошког речника српског језика и Приручног етимолошког речника српског језика, који се израђују на Етимолошком одсеку у Институту за српски језик САНУ – уочене и издвојене разлике у методолошкој обради речи, проистекле из њихових различитих концепција, као и обима и намене. Ауторке у закључку кажу да би продубљеном научном компонентом Приручни етимолошки речник српског језика „могао допринети томе да се у наредним свескама ЕРСЈ, које ће у њему имати добар ослонац, већа пажња усмери на сагледавање и тумачење других проблема везаних за обиман дијалекатски материјал“ (255).

Анализи српских личних имена из угла односа феминистичких погледа према овој класи речи бави се рад Јованке Радић „Српска лична имена и феминистички погледи на језик“ (303–315). У раду ауторка закључује да у језику не може постојати ни ‘женско’ ни ‘мушко’ те да се „вештачки пројекат ‘родно диференцираног језика’ понајпре може разумети као експеримент чији би успех за последицу имао разарање језика као система који нам омогућава појмовно (продуктивно) мишљење и вољно одлучивање“ (313).

Лингвистичкој стилистици посвећен је рад Јелене Јовановић Симић, који носи наслов „Структура и функција временских облика у народној причи“ (107–116). Полазећи од резултата добијених у ранијим истраживањима који говоре о томе да су за упознавање природе глаголских времена од значаја не само реченица, у којој лични глаголски облик чини језгро, већ и шири текстовни облици: жанрови и начини излагања (као и функционалностилски облици), ауторка анализира изванредан број народних приповедака пратећи, између осталог, њихову улогу у изградњи текстовних облика и стилских особености. У раду ауторка истиче то да „глаголски облици уоквирују временску ситуацију, пре свега у почетним пасажима приче – управо крњи перфекат као облик за неодређену прошлост, који дозвољава скретање пажње на оно што следи по догађају (мање или више као његова последица)“ (115).

У теоријском раду Милорада Радовановића посвећеном проучавању језика у светлу фази логике „Где у језику налазимо доказе његовој фазичности? (Проучавање језика у светлу фази логике)“ (317–325) расправља се о појмовима фазичности (укључујући градуелност, скалираност, степеновање, рангирање, континуалност, постепеност), затим о појмовима „нејасности“, „неодређености“, „прелазности“ у испољавању и тумачењу језичког феномена, „с циљем да се представи инвентар темељних питања с њима у вези“ (317). У закључку рада аутор каже да „ваља бити у тумачењу човека и његовога језика агенс нијансирања пре него агенс просуђивања. Са још увек отвореним питањем – „Да ли је то свет сâм фазичан, па су / или су такви наше опажање и тумачење света, мишљење о њему, те и сâм говор о њима?“ Иако бисмо волели, сматра аутор, да живимо у свету *јасно разграничених* категорија, „укупан живот нас учи да то по правилу није баш често могућан случај стварности“ (324).

Правописној проблематици у зборнику посвећен је рад Вељка Брборића „Интерпункцијска терминологија код Срба од Вука до данас“ (61–73), у којем је дат преглед интерпункцијске терминологије у датом раздобљу. Посебна пажња у раду усмерена је на термине који су се мењали (знак почивке и црта, зарез и запета, знак усклика и узвичник итд.), дублетна решења и нове термине (којих раније није било, као што су крстић †, интернет знак @, ознака за женски пол ♀, ознака за мушки пол ♂ итд.).

Питања везана за транскрипцију и адаптацију страних имена у савременом српском књижевном језику заузимају важно место у области нормирања и стандардизације српског књижевног језика. Допринос овој проблематици пружа нам рад Љиљане Марковић под насловом „Транскрипција и адаптација имена из јапанског у српски и руски језик“ (189–211), у којем је дат транскрипцијски образац који би водио правилности и једнозначности у области јапанске ономастике и њене такозване широке транскрипције (и у масовним медијима, на пример).

Питањима усвајања творбених модела код деце и код одраслих страних говорника бави се рад двеју ауторки – Весне Крајишник и Весне Ломпар, који носи наслов „Усвајање творбених модела у српском језику код одраслих страних говорника и деце матерњих говорника (на примеру *nomina agentis*)“ (159–172). Анализом погрешних одговора који се преклапају код обеју група испитаника, ауторке су закључиле да су за именице мушког рода најчешће коришћени суфикси *-иц* и *-ар*, а за именице женског рода суфикси *-ица* и *-ка*, док се веће разлике уочавају кад се посматрају различите варијанте творбених основа.

Лингвистици текста посвећен је рад Весне Половине „Појам *функције* у лингвистици текста/дискурса у јужнословенској лингви-

стици“ (259–267), у којем се анализира употреба вишезначног појма ’функција’ у лингвистичким радовима који се баве лингвистиком текста / анализом дискурса на јужнословенском језичком подручју пре свега. Ауторка поред осталог закључује да се у текстлингвистици указују „правци развоја, у основи функционалног приступа језику: од оквира реченице до текста и, враћајући се појединим појавама у тексту, кроз неминовно преплитање са другим дисциплинама, прагматиком, стилистиком, корпусном лингвистиком. Текстлингвистика / анализа дискурса се стално мења и модернизује и на нашим просторима, везујући се вертикално, пре свега, за ‘центре’ науке у својој научној средини, као и у англосаксонској, немачкој и руској, и понешто чешкој, пољској, француској средини, али не довољно и за друге лингвистичке традиције, на пример, за јужнословенски простор“ (266).

Етнолингвистици у науци о српском језику посвећен је коауторски рад Стане Ристић и Иване Лазић Коњик „Развојне тенденције етнолингвистике у савременој српској лингвистици“ (345–356). У раду је на ширем плану двеју независних, комплементарних етнолингвистичких школа: руске и пољске, који се може пратити од последње деценије 20. века до данас, представљен развој етнолингвистике у Србији, уочене су фазе и тенденције њиховог развоја који би водио заснивању јединствене српске етнолингвистичке школе.

Облашћу планирања језика (у мањинском положају) и његове стандардизације бави се рад Далибора Соколовића „У потрази за новом парадигмом језичке политике и планирања мањинских словенских језика“ (381–396). Полазећи од изнете чињенице да су истраживања посвећена овој проблематици ретка на пољу славистике, аутор је ово истраживање представио као „допринос подстицању дискусије о приступима процесу језичке политике и планирања у контексту словенских језика који се налазе у позицији мањинског језика“ (381).

Науци о писму посвећен је рад Вање Станишића „Парадигматика и синтагматика несамосталних графема и два типа ортографских система у европским писменостима“ (397–406). По овом аутору двострану природу писма, чију унутрашњу структуру условљавају језичке појаве, а спољашњу форму културна историја, илуструје и структуралистичка подела на парадигматику и синтагматику писма. Парадигматика писма означава инвентар писмених знакова или уређен списак графема, док синтагматика подразумева правила по којима се уређују те везе. Аутор закључује да „парадигматски и синтагматски план несамосталних графема може бити значајан за боље разумевање односа између језичке основе и графичке форме писмених система, у датом случају да баци ново светло на знатне разлике које у свом смислу постоје међу писменостима европског простора“ (404).

Друга књига колективне монографије *Српска славистика* садржи радове посвећене књижевности, култури, фолклору, питањима славистике, као и посебној теми XVI међународног конгреса – Вуковом Српском рјечнику (1818) у свом времену и данас. Уредници друге књиге су проф. др Бошко Сувајџић, проф. др Петар Буњак и проф. др Душан Иванић.

Другу књигу зборника отвара рад академика Наде Милошевић Ђорђевић „Српска народна књижевност у светлости Вуковог Српског рјечника (1818)“, у којем се ауторка бави Вуковим побудама за објављивањем речника српског народног језика и сарадњом са Копитаром. Радови у оквиру секције *Књижевности, култура, фолклор* захватају врло широке и разноврсне области књижевности и културе: поетику жанрова (Д. Иванић, Т. Јовановић), питања типологије словенских књижевности, развоја културних парадигми и тематских оквира (Ј. Делић, Б. Јовић, М. Клеут и Д. Перић, Н. Радуловић, О. Радуловић, М. Стефановић, Д. Хамовић), интердисциплинарна истраживања словенских књижевности и култура (Д. Ајдачић, Љ. Бајић, Н. Николић), књижевну рецепцију (А. Корда Петровић), народне књижевности (В. Питулић, С. Самарџија), српску књижевност у оквирима компаративних изучавања (М. Ђурић, А. Петров, П. Петровић), књижевну библиографију (А. Вранеш), родно искуство у савременој српској прози (В. Гордић Петковић), разматрање односа словенских књижевности и средњовековља (З. Бојовић, З. Витић, Б. Вранеш, Љ. Јухас-Георгиевска). Сходно концепцији часописа *Јужнословенски филолог*, у приказу друге књиге овог зборника пажњу ћемо посветити радовима из области лингвистике, имајући у виду то да ће радови из књижевности бити засебно представљени у неком од домаћих књижевних часописа.

Језичко-стилском анализом српскословенске варијанте апокрифа *Житије Асенете* бави се рад ауторке Маје Анђелковић „Житије и исповест Асенете у српскословенској рукописној традицији“ (29–41). На основу текстолошке анализе двају сачуваних рукописа из 15. века ауторка је закључила да се два преписа мало разликују, и то на морфолошком и лексичком нивоу, као и да су заступљена минимална одступања у погледу редукције и проширивања текста.

Питањима методике наставе српског језика у дијаспори бави се рад Марине Јањић под насловом „Темељна методолошка питања наставе српског језика у дијаспори“ (147–159). Рад представља прилог изучавању методике наставе српског језика у дијаспори, која према броју данас чини готово половину укупне српске популације. Рад у овом пољу, како истиче ауторка, изнедрио је нову лингвометодичку грану, с обзиром на специфичности њених циљева и задатака. С обзиром на то да је њен примарни наставни принцип – принцип завичајности и да је утемељена на завичајној педагогији, један од најконструктивнијих предлога за именовање ове

нове лингвометодичке дисциплине јесте методика наставе српског као завичајног језика. Ауторка сматра да је изабрани термин „завичајни“ право решење, будући да „национална идентификација са завичајем представља најважнији критеријум за избор овог термина“ (151).

Следећи рад из области лингвистичке славистике носи наслов „Александар Белић и чешка славистика“ (223–236) аутора Јаромира Линде. Рад се бави односом између Александра Белића и чешких слависта Бохуслава Хавранека, Јулијуса Хајденрејха, Вилема Матезијуса, Јиржија Хорака, као и слависта који су у то доба живели у Чехословачкој, као што су Матија Мурко и Јевгениј Александрович Љацки. Посебна пажња у раду посвећена је боравку Александра Белића Прагу 1936. године, где је одржао неколико предавања у Словенском институту и на Карловом универзитету, као и његовом односу према Прашком лингвистичком кружоку, према којем је показивао извесну суздржаност, што је имало утицаја на Белићеве радове, пре свега на његову „Општу лингвистику“. У прилогу овог рада налази се текст Резолуције Комисије за функционално-структурално истраживање словенских језика из 1929. године, као и синопсис предавања о Вуку Карацићу из 1936. године.

Лингвистици и поетици текста посвећен је рад Радмила Маројевића „Лингвистика и поетика ‘тамних мјеста’ као текстолошки метод (На материјалу *Слова о њолку Игореве* и *Горског вијенца*)“ (237–251). Аутор је у раду образложио значење и функцију термина *џоеџика џамних мјестиа* на следећи начин: „Разрјешење односно (про)тумачење конкретног „тамног мјеста“, тј. нејасног или недовољно јасног мјеста, које се тумачило на више начина [...] у принципу је мултидисциплинарно: поред лингвистике, оно обухвата филологију, текстологију и културну историју. Ако је ријеч о пјесничком дјелу у стиху, „тамно мјесто“ мора бити освијетљено и са аспекта версификације. Ми смо увели терминолошку иновацију поетика ‘тамних мјеста’ сматрајући да се аргумент пјесничке структуре текста мора узети као посебни (и завршни) ниво анализе“ (237). У раду су на примерима староруског спева *Слово о њолку Игореве* (после 1185. године), оствареног у једној врсти слободног стиха, и спева *Горски вијенац* (1847. године) Петра II Петровића Његоша, оствареног у српском епском десетерцу, разматрана тамна места у песничком тексту из угла лингвистике и поетике као комплементарног интердисциплинарног метода и специфичности њихове текстолошке интерпретације.

Радови у оквиру секције *Вуков Српски рјечник (1818) у свом времену и данас* обрађују тему Вуковог рјечника из различитих углова језика и књижевности. Коауторски рад Марте Бјелетић и Јасне Влајић-Поповић „*Lurus in etymologia. Вуково дело на страницама Приручног етимолошког речника српског језика*“ (375–387) истиче допринос Вуковог Српског рјечника (у свим својим издањима), као и целокупног Ву-

ковог дела, *Приручном еџимолошком речнику српског језика*. Тај допринос се огледа у сва три „сегмента одреднице новог речника“, а пре свега у првом, документационом, и у трећем, аргументативном, јер за многе речи из основног лексичког фонда српског језика обрађене у ПЕРСЈ у *Српском рјечнику* и другим Вуковим списима налазимо прве потврде и(ли) примере употребе илустративне за њихово изворно значење и културноисторијски контекст у којем су настале. У закључку ауторке кажу да овај прилог „у основним цртама приказује на које све начине Вукова грађа доприноси изради (и квалитету) ПЕРСЈ. Она служи првенствено за илустровање употребе анализираних речи и документовање њихових застарелих облика и значења, а неретко и као инспирација за проналажење етимолошких решења“ (385). У раду Зоје Карановић „Обредна лексика и обреди у *Рјечнику* (1818) Вука Стефановића Карацића“ (403–414) ауторка спроводи анализу обредне лексике с циљем да на основу ње утврди обим и природу лексема које припадају обредној тематској скупуни (веровања, празници), „што би био један од индикатора релевантности обредно-обичајне праксе у духовној култури Срба, али и шире, у другим словенским језицима, у којима је евидентирана аналогна обредно-обичајна пракса“ (403). Ауторка поред осталог увиђа да се богатство обредне лексике очитује посебно у примарној лексици *Рјечника*, „у описима благодана и светковина из годишњег циклуса, односно календарских прекретница за које се они везују, те послова и обредних радњи који се обављају у утврђене дане и њиховим ... христијанизованим празницима“ (Лазарева субота, Ђурђев дан, Ивањдан, Јовањдан, Петровдан итд.) (407). У раду Александра Милановића „Вукова улога у стварању риболовне терминологије у *Српском рјечнику* (1818)“ (433–445) аутор анализира присуство назива риба и њихових делова тела у *Рјечнику*. А. Милановић је утврдио да је Вук у Српски рјечник (1818) унео многа, али не и сва (*смуђ, *бандар), познатија именована слатководних рибљих врста, редукован назив делова рибљег тела (*крљушт, *мјехур, *шкрге), као и само део термина везаних за риболовну технику (*апаслук, *рибарење, *бубањ, *бућкало, *пловак). Милановић констатује да Вуков боравак у Подунављу није оставио дубљи траг у првом издању (*јесетра, *кавијар), на основу чега закључује да овај речник заиста јесте речник тршићког говора. Скоро сва именована риба забележена у речницима касније су устаљена у савременој риболовној терминологији, уз ретке изузетке (липен, ноствица, пастрма, црвемперка), а исто важи и за друге риболовне термине. У раду Првослава Радића „Вук Карацић у британској филолошкој визури (На примеру Џ. Бауринга и Д. Вилсона)“ (459–468) разматра се однос према Вуку Карацићу и његовом филолошком раду исказан у британској јавности у ширем вредносном луку од прихватања и величања Карацићева дела до мање-више отвореног

оспоровања његовог приступа појединим питањима. Аутор закључује да су на оцену британске јавности о Вуковом делу током 19. и 20. века утицали британски политички интереси у односу према српском језичком и националном питању, што је у раду показано на примерима филолошке делатности двојице Британаца – Џ. Бауринга и Д. Вилсона.

Међу радовима посвећеним доприносу Вуковог Српског рјечника изучавању српске књижевности налазе се следећи радови: Бранко Златковић, „Вуков *Српски рјечник* као литерарна тема“ (389–401), Миодраг Матицки „Вукове приче о речима“ (415–432), Зона Мркаљ „Вуков Српски рјечник у наставном контексту“ (447–458), Наташа Станковић Шошо „Српски рјечник (1818) као методичка тема“ (469–476) и Бошко Сувајић „*Српски рјечник* (1818) у Вуковој *Прејисци*“ (477–489).

Лингвистички радови српских учесника који су изложени у секцијама на XVI међународном конгресу слависта и објављени у колективној монографији *Српска славистика* обухватили су језичка питања из многих области и дисциплина науке о српском језику. Посматрано према броју радова, највећи број њих припада области синтаксе. Језички материјал обрађиван је и на синхроном и на дијахроном плану. Примећујемо, ипак, да избором радова у овом зборнику нису обухваћене све главне области у којима се развија савремена српска лингвистика. У зборнику, на пример, нема ниједног рада из савремене синхроне морфологије српског језика, а такође нема рада ни из фонетике са фонологијом нити из акцентологије савременог српског језика. У зборнику нема ни рада из области описне (дескриптивне) лексикографије упркос чињеници да је ова област лингвистике за последње 2–3 деценије, посебно у њеном теоријском домену, дала запажене резултате. Ипак, у целини узев, са сигурношћу се може рећи да двокњижје колективне монографије под насловом *Српска славистика* представља вредан допринос српској славистичкој науци, која се овом књигом достојно представила на XVI међународном конгресу слависта одржаном у Београду 2019. године. Ова књига, захваљујући квалитету научних радова, одржала је висок ниво научне мисли у области славистике као што је то раније учињено у издањима материјала са III међународног конгреса, чији је председник Извршног одбора био Александар Белић. Приређујући ново издање материјала са III међународног конгреса слависта 2008. године (III међународни конгрес слависта (Београд, 18–25. IX 1939), репринт – издање материјала неодржаног конгреса, Богољуб Станковић (прир.), Београд: Славистичко друштво Србије, 2008), тадашњи председник Славистичког друштва Србије проф. др Богољуб Станковић размишљао је о томе колико би за нас значајно било, а и правде ради, да се у што скорије време одржи славистички конгрес у Београду. Он је у предговору тог издања оставио и писани траг о томе, надајући се да ће се то и догодити.

Тамо је, поред осталог, у закључку написано: „Београду је било поверено одржавање једног конгреса, који је био у потпуности припремљен, али из познатих разлога није одржан. Та чињеница се потискује у забрав не само стране, већ и наше славистике и шире друштвене јавности. Надајмо се да ће објављивање конгресних материјала неодржаног Трећег међународног славистичког конгреса све њих и подсетити, и шире обавестити. А српске слависте још и обавезати не само на размишљање, већ и на залагање да се XVI конгрес (2018) одржи у Београду. У објављеним материјалима требало би да имају надахнуће, а свакако им они могу послужити и као приручник и поучник како се ти послови раде“ (XXVII). Нажалост, овај вредни научни прегалац и родољуб није доживео да отвори XVI међународни конгрес слависта у Београду, којем се искрено надао и који је прижељкивао. Уверени смо пак да је његовим личним залагањем, као и залагањем Савеза славистичких друштава Србије, сврха издавања материјала са III међународног конгреса изнета у предговору тога издања постигла свој прокламовани циљ који се огледа у успешно организованом XVI међународном конгресу слависта и објављивању зборника радова насталих из секцијских реферата домаћих учесника са овог конгреса.

*Владан З. Јовановић**
Институт за српски језик САНУ**
Београд

* vladan.jovanovic@isj.sanu.ac.rs

** Прилог је настао у оквиру пројекта Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ (бр. 148009), који у целости финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.